

Barbara Michalak-Pikulska

Maria Kowalska (1919–2005)

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/LC.2014.014>

190

LITTERARIA COPERNICANA 1(13)/2014

Profesor Maria Kowalska urodziła się 19 czerwca 1919 roku w Sędziszowie Małopolskim. Ze względu na trudną sytuację materialną w domu rodzinnym studia arabistyczne na Uniwersytecie Jagiellońskim rozpoczęła dopiero po wojnie, w 1951 roku, pod kierunkiem profesora Tadeusza Lewickiego. Od początku jej zainteresowania koncentrowały się wokół średniowiecznej arabskiej literatury geograficznej i podróżniczej. Wybierała prawdziwe perły literatury średniowiecznej do swoich rozważań naukowych, czego przykładem może być doktorat obroniony w 1965 roku pt. *Dzieje Kazwiniego do Athar al-Bilad*. Praca ta dała pełną ocenę wartości dzieła Kazwiniego dzięki uprzedniemu ustaleniu jego oryginalności i zależności od powstałych wcześniej tekstów geografów arabskich. Przygotowany przez Profesor Marię Kowalską indeks nazw geograficznych, etnicznych oraz postaci wymienionych w *Athar al-Bilad* stanowi cenne uzupełnienie wydania opracowanego przez Ferdinanda Wüstenfelda (Leipzig 1848).

Opublikowane w języku angielskim oraz niemieckim artykuły na temat *Kitab Asar al-Bilad* czy *Kitab adža'ib al-machlukat* Al-Kazwiniego stanowią pionierski wkład w historię badań nad średniowieczną arabską literaturą podróżniczą. Dzięki wysiłkom prof. Kowalskiej autor ten doczekał się kompleksowego omówienia zawartości swoich dzieł i analizy wybranych zagadnień.

Twórczość Al-Kazwiniego, którego prace uważane są za najlepsze w dziedzinie geografii i kosmografii, stała się podstawą do publikacji przez Panią Profesor wielu prac na łamach czasopism naukowych w kraju i za granicą. Najważniejsze z nich to: *Al-Kazwini's „Kitab Athar al-Bilad” and the Quotations from Abu Dulaf's Narrative (Estratto dagli Atti del III Congresso di Studi Arabie Islamici, Napoli 1967)*; *Bericht über die Funktion der arabischen kosmographischen Literatur des Mittelalters („Folia Orientalia” 1970)*; *Eine unbekannte Handschrift al-Kazwini's „Kitab aja'ib al-makhlukat („Folia Orientalia” 1960)*; *Wątki źródłowe opisu Północnej Afryki w dziele al-Kazwiniego „Athar al-Bilad” (Sprawozdania z posiedzeń Komisji Orientalistycznej PAN, Kraków 1959)*.

Profesor Maria Kowalska zajmowała się także innymi arabskimi encyklopedystami, czego owocem było wiele artykułów, jak i powstające pod jej kierunkiem prace magisterskie oraz doktorskie. W czasie pobytu w Egipcie, w latach 1967–1968, zaangażowała się w pomoc działającym tam polskim archeologom, na czele z profesorem Kazimierzem Michałowskim, współpracując w odczytywaniu odkrywanych przez nich inskrypcji. Zagadnieniu temu poświęciła artykuł *Quatre fragments de stèles funéraires arabes de Kom el-Dikka („Études et Travaux” 1970, t. X)*.

W 1973 roku habilitowała się na podstawie dorobku naukowego i książki zatytułowanej *Średniowieczna arabska literatura podróżnicza (Warszawa–Kraków 1973)*. Scharakteryzowała w niej postaci i dzieła najwybitniejszych arabskich podróżników średniowiecznych z okresu od IX do XVI wieku. Listę rozpoczynają autorzy z VIII stulecia, których krótkie relacje z odbytych podróży stanowią zarodek później ukształtowanego opisu podróży, jaki pojawia się w wieku X. Profesor Kowalska omówiła w tej książce różne aspekty kształtowania się gatunków w ramach tego, co nazywała „literaturą podróżniczą”. Są wśród nich dzieła o charakterze czysto dokumentalnym, jak i te przepojone dużą dozą fantastyki. W ten sposób arabska literatura podróżnicza osiągnęła szczyty w postaci klasycznej formy opisu podróży, czyli *rihli*, której najwybitniejszymi przedstawicielami byli m.in. Ibn Battuta czy Ibn Dżubajr. Książka ta weszła do kanonu lektur studentów arabistyki.

Drugą pracą z tego zakresu był przekład, komentarz i analiza fragmentu podróży - *rihli* Makarijusa Bulusa Ibn Makarijusa pt. *Ukraina w połowie XVII wieku w relacji arabskiego podróżnika Pawła, syna Makarego z Aleppo (Warszawa 1986)*. Wybór takiego tematu i fragmentu podróży nawiązywał do badań źródeł do dziejów Słowiańszczyzny prowadzonych w Krakowie najpierw pod kierownictwem profesora Tadeusza Kowalskiego, a później jego następcy, profesora Tadeusza Lewickiego. Przetłumaczony i analizowany opis Ukrainy jest cennym zabytkiem literatury arabskiej z połowy XVII wieku. Powstał w wyniku przejazdu przez te ziemie w 1654 roku patriarchy antiochijskiego Makarego, udającego się z Aleppo do Moskwy. Paweł, syn Makarego, autor, a zarazem uczestnik tej wyprawy, zanotował w swym dzienniku podróży wiele interesujących wiadomości dotyczących różnych dziedzin. Czytelnik znajduje więc relacje z życia codziennego mieszkańców Ukrainy, opisy miast i wsi, zabytków kultury, której dzieje sprzęgły się z naszym narodem i państwem. Całość uzupełniają informacje na temat architektury sakralnej. To opracowane przez profesor Kowalską dzieło stanowi nie tylko ważne źródło geograficzne, ale również dotyczy historii politycznej Mołdawii, Wołoszczyzny, Ukrainy i Rosji.

Opisy podróży i literatura geograficzna towarzyszyły prof. Marii Kowalskiej przez całe życie, spinając niczym kłama bogaty dorobek, koncentrujący się wokół średniowiecznej literatury arabskiej, czemu zawdzięczamy ujęcie literatury geograficznej oraz opisów po-

dróży – podobnie, jak w wypadku opisu podróży Makarijusa Bulusa Ibn Makarijusa – nie tylko faktograficzne, lecz także z uwzględnieniem piękna literackiego oraz bogactwa języka. W 1985 roku Maria Kowalska uzyskała tytuł naukowy profesora.

Należy podkreślić szczególne zasługi prof. Kowalskiej jako pedagoga i organizatora życia naukowego. Była niezwykle cenionym dydaktykiem, a jej zajęcia cieszyły się ogromną popularnością i uznaniem studentów. Wokół roztaczała matczyne ciepło, poświęcała prywatny czas zarówno współpracownikom, jak i studentom. Praca była dla niej źródłem radości, a nie obowiązkiem. Pomimo przejścia na emeryturę i złego stanu zdrowia po przebytych zawałach serca pracowała do 81 roku życia, prowadząc seminarium magisterskie dla studentów arabistyki. Ponadto recenzowała liczne prace magisterskie, doktorskie, habilitacyjne i profesorskie. Była wieloletnim opiekunem i kierownikiem Zakładu Arabistyki (1994–1999) oraz Pracowni Numizmatyki i Źródeł Orientalnych (1997–1998). Angażowała się w prace Polskiego Towarzystwa Orientalistycznego, piastując w latach 1975–1989 funkcję przewodniczącej oddziału krakowskiego. Była członkinią (od 1993) zarządu Komitetu Nauk Orientalistycznych PAN oraz międzynarodowej organizacji L'Union Européenne des Arabisants et Islamisants, uczestnicząc regularnie w jej kongresach do 1994.

Profesor Maria Kowalska była uczoną na skalę światową, o czym świadczyły liczne, otrzymywane przez nią zaproszenia na wykłady za granicą. W wieku osiemdziesięciu lat odbyła taką podróż do Heidelbergu. Otrzymała również propozycję współpracy naukowej od profesora Harry'ego Norrisa z Wielkiej Brytanii i profesor Salmy Khadry Jayyusi ze Stanów Zjednoczonych. Wielokrotnie nagradzano ją i odznaczano w dowód uznania zasług na polu nauki i kultury: w 1976 – Złotym Krzyżem Zasługi, w 1986 – Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, w 2001 – Medalem Komisji Edukacji Narodowej.

Chamsa, Turcja

(ze zbiorów prywatnych
prof. Marka M. Dziekana)

**Mieszkaniec Sousse,
Tunezja**
(fot. Z. Preisner)